

στο μικροσκόπιο...

Ψωμί, Παιδεία, Ελευθερία

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΥΝΑΚΗΣ

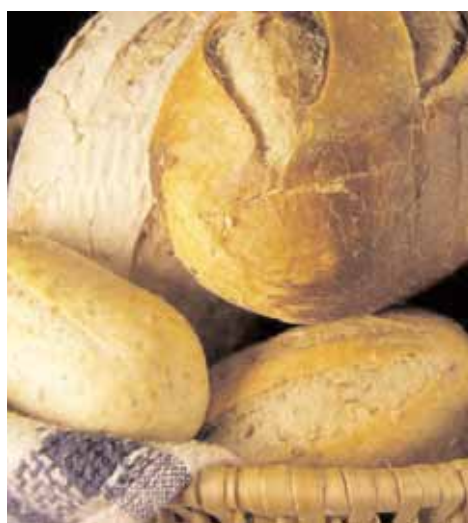
Αγοράζω ένα ψωμί από το σουπερμάρκετ. Διαβάζω την ετικέτα. Συντηρητικά, βελτιωτικά γεύσης, υποκατάστατα. Μαζί με τον παλιό φούρνο της γειτονιάς έχει χαθεί και το καλό ψωμί. Οι φούρνοι έχουν αντικατασταθεί από πρατήρια άρτου που μιμούνται το αυθεντικό, ενώ οι ονομασίες των ψωμιών, ιδιαίτερα η ονομασία «χωριάτικο», δεν ανταποκρίνονται στην παραδομένη ψωμηνια πραγματικότητα αλλά στο συνειδησιακό μας υπόβαθρο, στην ανάμνηση του παλιού καλού ψωμιού. Το θέμα δεν είναι μόνο ελληνικό. Χαρακτηρίζει όλον τον κόσμο όπου υπάρχει κουλτούρα του

ψωμιού, ακόμη και χώρες όπου οι αντιστάσεις θα έπρεπε να ήταν ισχυρότερες, π.χ. τη Γαλλία.

Ο σημαντικότερος ιστορικός του ψωμιού σήμερα, ο Αμερικανός Στίβεν Κάπλαν, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Κορνέλ, κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σε ένα άρθρο του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Le Monde» με αφορμή τη Γιορτή του Ψωμιού (Fête du pain) που αρχίζει αύριο στη Γαλλία. Ο Κάπλαν διεκτραγωδεί την κατάσταση της μπαγκέτας, που, όπως ένα σωρό άλλα προϊόντα, έχει ομοιογενοποιηθεί για να αρέσει σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης, χάνοντας φυσικά τα χαρακτηριστικά της - θα μπορούσαμε να πούμε την προσωπικότητά της. Όπως τα περισσότερα κρασιά (από Καλιφόρνια, Χιλή, Αργεντινή, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Νότια Αφρική) έχουν μερλοποιηθεί ή σοβινιον-ποιηθεί για να αρέσουν χωρίς πολλά πολλά και να ανταποκρίνονται στις προδιαγραφές των διεθνών διανομέων και των αλυσίδων της κατανάλωσης.

Φυσικά η γεύση αλλάζει και προσαρμοζόμαστε στα νέα δεδομένα. Αλλά η προσαρμογή αυτή γίνεται βίαια, επί τη βάση προγράμματος, ανατρέποντας δραματικά τα γευ-

στικά τοπία, τα οποία είναι και τοπία πολιτισμού και παράδοσης. Η γαλλική μπαγκέτα χάνει την κόρα της, το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της, για να αρέσει έτσι σε καταναλωτές που ταυτίζουν το ψωμί με το μαλακό και το γλοιώδες. Μόνο ψίχα. «Αρτοποιοί, μην αφήνετε να χαθεί το γαλλικό ψωμί» φωνάζει ο Κάπλαν, και με τρόπο ποιητικό αποθεώνει την κόρα της γαλλικής μπαγκέτας. «Μια καλή κόρα είναι τραγουδιστή στο αφτί, αρρενωπά αισθαντική στο άγγιγμα, κρουστή, λεπτή αλλά καλά ψημένη, υπερήφανη». Για την υποβάθμιση του ψωμιού ο Κάπλαν θεωρεί υπεύθυνους τους ίδιους

τους αρτοποιούς, αυτούς τους χειροτέχνες, που τους καλεί να γίνουν σταυροφόροι και να εκπαιδεύουν τους καταναλωτές. Αλλωστε αυτό δεν είναι το γενικότερο πρόβλημα με τα προϊόντα; Ευνοούμε τα καλογουλισμένα-περασμένα με κερί-, τα ολοστρόγγυλα, τα υπερχρωματισμένα, δηλαδή ό,τι φαινομενικά είναι υγιές, αδιαφορώντας αν αυτό το χρώμα, το σχήμα κλπ. είναι αποτέλεσμα χημικών επεμβάσεων. Το πολιτισμικό σοκ είναι τεράστιο.

Η διατροφή είναι συστατικό στοιχείο του πολιτισμού μας. Και η φαντασίωση του ήχου της κρουστής μπαγκέτας με οδηγεί στην ανάγνωση δύο απολαυστικότητας βιβλίων του Στίβεν Κάπλαν, που δυστυχώς δεν έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά. Το ένα είναι το κλασικό πλέον The bakers at Paris and the bread question, 1700-1775 (Οι αρτοποιοί στο Παρίσι και το ζήτημα του ψωμιού, 1700-1775), ένας διαφορετικός τρόπος να καταλάβουμε τον αιώνα του Διαφωτισμού που καταλήγει στη Γαλλική Επανάσταση. Το ψωμί κυριολεκτικά πρωταγωνιστής της ιστορίας. Το άλλο είναι ένα είδος μανιφέστου, Good bread is back, έργο με ιστορική γνώση αλλά κυρίως αποτέλεσμα της αναζήτησης και της δουλειάς ενός ρέκτη, ενός παθιασμένου με το ψωμί.

Αίγυπτος: αναγέννηση ή χάος;

Του Νίκου Κωνσταντάρη

Εάν τολμήσει κανείς να κάνει μια πρόβλεψη για το μέλλον της ανθρωπότητας, η Αίγυπτος σήμερα παρουσιάζει όχι μόνο τα απομεινάρια του αρχαιότερου πολιτισμού, αλλά και παράθυρο σε μια πιθανή εκδοχή του μέλλοντος.

Αυτές τις ημέρες βρίσκομαι στη χώρα των 80 εκατομμυρίων ανθρώπων. Σχεδόν όλοι ζουν κατά το μήκος του Νείλου και στο αχανές δέλτα του ποταμού όταν πλησιάζει τη Μεσόγειο. Το Κάιρο μόνο έχει 20 εκατομμύρια κατοίκους. Μακριά από τον Νείλο, η χώρα θα μπορούσε να ήταν αποικία σε αφιλόξενο πλανήτη, όπως αυτές που επιστήμονες οραματίζονται στον Άρη μια μέρα. Εδώ η Αίγυπτος βρίσκεται σ' ένα σταυροδρόμι το οποίο θα κρίνει το μέλλον της: από τη μία πλευρά είναι η προσπάθεια που γίνεται να πρασινίσει η έρημος, με τη χρήση της ισραηλινής τεχνολογίας του ποτίσματος με

σταγόνες νερού, από την άλλη, η ρύπανση του περιβάλλοντος -με σκουπίδια αλλά και με λιπάσματα- είναι αγχώνουσα και τρομακτική. Εάν η χώρα μπορέσει να αναπτυχθεί χωρίς τη σημερινή προχειρότητα και αδιαφορία για το περιβάλλον θα έχει κάνει άλμα προς την ευημερία του λαού της. Στο κοινωνικό πεδίο, η Αίγυπτος βρίσκεται πάλι σε μια αναζήτηση ισορροπίας ανάμεσα στους ισλαμιστές και το κοσμικό-στρατιωτικό καθεστώς το οποίο ελέγχει τη χώρα από το πραξικόπημα του Νάσερ το 1952. Οι φονικές επιθέσεις εξτρεμιστών μουσουλμάνων -κυρίως εναντίον τουριστικών στόχων- έχουν μειωθεί αλλά δεν έχουν εκλείψει. Αυτό, όμως, είναι μια λεπτομέρεια στη μεγάλη διαμάχη των ισλαμιστών και του καθεστώτος για το μέλλον της χώρας. Η Αίγυπτος κυβερνάται από τον Χόσι Μουμπάρακ μετά τη δολοφονία του προκατόχου του Ανουάρ Σαντάτ το 1981. Το αυταρχικό καθεστώς, που επι-

τρέπει την ύπαρξη μόνο ενός κόμματος, δεν έχει αλλάξει παρά ελάχιστα, παρ' όλες τις υποσχέσεις του Μουμπάρακ.

Το 2010 θα γίνουν βουλευτικές εκλογές και το 2011 οι προεδρικές. Εως τώρα φαίνεται ότι ο υιός του Μουμπάρακ, ο Γκαμάλ, θα τον διαδεχθεί. Το πώς θα κυβερνήσει αυτός, και οι όποιες αλλαγές στην τακτική και νοοτροπία των Αδελφών Μουσουλμάνων (η αρχαιότερη παναραβική ισλαμική οργάνωση) θα κρίνουν το μέλλον της χώρας. Σήμερα, απαγορεύεται σε πάνω από πέντε άτομα να συμμετέχουν σε πολιτική συ-

γκέντρωση και η οργάνωση Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα σημειώνει ότι τον περασμένο χρόνο συνελήφθησαν 500 Αιγύπτιοι μπλόγκερ (και κρατήθηκαν από μερικές ώρες έως και τέσσερις μήνες). Ο συμβιβασμός και η συμφιλίωση -ο εκδημοκρατισμός που θα επιτρέψει μεγαλύτερη πολιτική ελευθερία χωρίς να οδηγεί σε θεοκρατικό καθεστώς- θα έχει τεράστια σημασία για το μέλλον της περιοχής. Η Αίγυπτος είναι η πολυπληθέστερη χώρα και ηγετίδα δύναμη του αραβικού κόσμου και το τι θα συμβεί εδώ έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι η παρόμοια διαμάχη ανάμεσα στο πολιτικό ισλάμ και το κοσμικό καθεστώς στην Τουρκία. Θα τολμήσει τον επιτυχημένο συμβιβασμό και τον εκδημοκρατισμό ή θα οδηγηθεί προς μεγαλύτερο αυταρχισμό -είτε κοσμικό είτε θρησκευτικό- και από εκεί στο χάος;

Το τι θα συμβεί στην Αίγυπτο έχει σημασία και για εμάς. Όχι μόνο γιατί έχουμε

στενές σχέσεις από τον 7ο αιώνα π.Χ., όταν Έλληνες μισθοφόροι και έμποροι εγκαταστάθηκαν στην Αίγυπτο, αλλά επειδή μια ευημερούσα Αίγυπτος θα δώσει νέες ευκαιρίες για εμπόριο και συνεργασία σε πολλούς άλλους τομείς.

Τέλος, εάν η Αίγυπτος με την απέραντη, ηλιόλουστη έρημο, πετύχει να χρησιμοποιήσει την ενέργεια του ήλιου για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος για την Ευρώπη, θα γίνει ο επόμενος ενεργειακός γίγαντας. Τότε θα προσθέσουμε σε αυτό που είπε ο Ηρόδοτος (ότι η Αίγυπτος είναι το δώρο του Νείλου) ότι η νέα Αίγυπτος είναι δώρο και του ήλιου, του μεγάλου θεού Ρα των αρχαίων Αιγυπτίων. Τότε θα δούμε την αναγέννηση της χώρας - με το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον αντί για το ένδοξο αλλά νεκρό παρελθόν.